

יואב אליצור

ההסטוריה של העתיד כראי לעתיד ההסטוריה

באור הסטורי לפרק י"א בדניאלהקדמה

בפרק י' בדניאל מתוארת פגישתו של דניאל עם "איש אחד לבוש בדים...י", ביום כ"ד לחודש הראשון על יד הנהר הגדול הוא חידקל². את מטרת הפגישה מספר האיש לדניאל באלו המילים: "ובאתי להבינך את אשר יקרה לעמך באחרית הימים כי עוד חזון לימים"³.

בסוף הפרק אומר האיש לדניאל: "הידעת למה באתי אליך? ועתה אשוב להלחם עם שר פרס ואני יוצא והנה שר יון בא"⁴...

תוכן הדברים שנאמרו בפגישה זו מתואר בפרקים י"א-י"ב. אנו שחיים כאלפיים חמש מאות שנים ויותר אחרי פגישה זו יכולים לנסות ולפרש נבואה שתומה זו ולהבין מה מרמז כל פסוק. דווקא בדורנו שיש לנו כל כך הרבה כלים הסטוריים-מדעיים יכולים אנו ביתר קלות לעשות זאת, ואולי אף יותר מחכמינו הראשונים שלא היו בידיהם כלים אלו. בפרק י"א אנו רואים איך באופן מדהים נרמז העתיד פסוק אחרי פסוק. בפס' ב' מתוארות בקצרה קורותיה של מלכות פרס משנת אחת לדריוש המדי, עד סופה עם עליית מלכות יון.

בהמשך הפרק מתאר האיש לבוש הבדים בהרחבה את קורותיה של מלכות יון מאלכסנדר מוקדון ועד לאנטיוכוס אפיפנס, אחרון המלכים היוונים ששלטו בארץ ישראל. (יש מקום לדון מדוע דווקא מלכות יון מתוארת בפרוט כזה על ידי האיש אך אין זה מעניינו של מאמר זה).

את הפרק פרשתי לפי הבנתי וע"פ ספרי ההסטוריה שונים = עד פסוק ל"ד (סופה של מלכות יון). מפס' ל"ה ואילך מתאר האיש תקופות מאוחרות יותר, ולפי ראשונים אחדים, מפס' ל"ה מדובר על אחרית הימים. עם זאת מכיוון ש"טוב מעט ביראת ה'"⁵ החלטתי לפרסם את מה שיש וכל המוסיף יוסיפו לו מן השמים.

1. דניאל י', ה' 2. דניאל י', ד' 3. דניאל י', י"ד 4. דניאל י', כ' 5. ביבליוגרפיה בסוף הסיכום 6. משלי טו', טז'

וַאֲנִי אֶחָת לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּדִי עֹמְדֵי לְמַחְזִיק וּלְמַעֲוֹז לִּי: ב. וְעַתָּה אָמַת אֲגִיד לְךָ הַנְּהַעֲוֹד שְׁלֹשָׁה מְלָכִים עֹמְדִים לְפָרִס וְהַרְבִּיעֵי יַעֲשִׂיר עֶשְׂר־גְּדוּל מְכַל וְכַחֲזַקְתּוּ בְּעֶשְׂרוֹ ג. יַעֲיֵר הַכֹּל אֶת מְלָכוֹת יוֹן: וְעַמְד מֶלֶךְ גְּבוּר וּמִשְׁל מִמֹּשֶׁל

א. מלכות פרס.

הפרק פותח "ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו". מתעוררות שתי שאלות: האחת - מיהו המדבר בפסוק, דניאל או האיש לבוש הבדים, והשניה - מתי נאמר החזון הזה, בשנת אחת לדריוש המדי או בשנת שלוש לכורש הפרסי, כפי שמשמע מראשית פרק י'. שתי השאלות קשורות קשר הדוק ביניהן כפי שנראה. כדי לענות עליהן, נמנה את מלכי פרס, מכורש מיסד האימפריה ועד סוף התקופה הפרסית, במסעותיו של אלכסנדר מוקדון.

- 539 כורש הראשון - כובש בבל
- 528 קמביזס(בנו) = כנבוזי = ארתחששתא
- 520 דריווש המדי(הזקן) בונה הבית
- 486 אחשוורוש (המולך מהודו ועד כוש)
- 464 ארתחששתא הגדול (עזרא ונחמיה)
- אחשוורוש (חשירש) מלך רק חודש וחצי.
- 423 דריווש השני - נוטוס
- 404 ארתחששתא מנימון
- 358 ארתחששתא אוחו
- 336 ארתחששתא ארסיס
- 335 דריווש השלישי - קדומנוס
- 330 נוצח ע"י אלכסנדר -

אם נאמר שחזון זה נאמר בשנת אחת לדריוש, ברור שמדובר בדריוש הראשון משום שבתקופת דריווש השני דניאל היה צריך להיות בין כ-200 שנה. מאידך, בפסוק הבא פותח האיש ואומר לדניאל "הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עשר גדול וכחזקתו בעשרו יעיר הכל את מלכות יון", ומדריוש הראשון עד אלכסנדר יש שמנה מלכים ולא ארבע! לכן נראה לומר שהחזון מדבר על שנת אחת לדריוש

רַב וְעָשָׂה כְּרִצּוֹנוֹ: וּכְעַמְדוֹ תִשְׁבֵּר מַלְכוּתוֹ וּתְחַץ לְאַרְבַּע
רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם וְלֹא לְאַחֲרֵיתוֹ וְלֹא כְּמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מִשָּׁל בִּי
תִנְתַּשׁ מַלְכוּתוֹ וּלְאַחֲרָיִם מַלְכֵי-אֱלֹהִים: וַיְחִזֵּק מַלְכֵי-הַנְּגִבִּי ה'

השני ומתוך כך ברור שהמדובר בפסוק הוא האיש לבוש הכדים שפוגש את דניאל בשנת שלש לכורש ומדבר איתו על תקופת דריווש השני. א"כ, מתעוררת שאלה מדוע האיש מתחיל דווקא מדריווש השני? ואולי ניתן להשיב שעד סוף תקופת ארתחששתא הגדול שמלך לפני דריווש השני מסופר בספרים אחרים בתנ"ך. התנ"ך מסתיים בתקופת ארתחששתא הגדול והאיש בא לספר לדניאל ולנו, מאורעות שיקרו מעבר לתקופה המתוארת בתנ"ך.

אם כן, המלך הרביעי, הוא דריווש קדומנוס, נלחם בשנים 334- עד 330- באלכסנדר מוקדון מיסד האימפריה היוונית, לו בודאי מתאים התיאור המופיע בפסוק ג': "ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב ועשה כרצונו".

למלחמה זו יצא דריווש ביתרון גדול על אלכסנדר מוקדון. לדריווש היו מאות אלפי חיילים, מימון בלתי מוגבל ("יכחזקתו בעשרו"...), ועומק אסטרטגי של כל האמפריה הפרסית. לעומתו, אלכסנדר יצא עם 40 אלף חיילים בלבד, תקציב מוגבל ומדינה אחת קטנה (יון). אלכסנדר יצא למלחמה מתוך הנחה שינצח בקרבות וישלול שלל רב, וכך יכסה את הוצאות הצבא. ואכן, אלכסנדר מוקדון ניצח בקרב אחר קרב, עד שכבש כמעט את כל האמפריה הפרסית. סופו של דריווש בא לו דווקא מידי אחד מהאחשדרפנים המורדים - בסוס, האחשדרפן של בקטריה. הוא רצח את דריווש כאשר אלכסנדר התקרב לבקטריה, וכך בא קיצה של ממלכת פרס.

ב. מלכות יון

"וכעמדו תשבֵר מלכותו, ותחץ לארבע רוחות השמים, ולא לאחרייתו ולא כמשלו אשר משל, כי תנתש מלכותו ולאחריים מלכֵי אלה". במותו של אלכסנדר מתחלקת ממלכתו בין מנהיגי הצבא לארבע ממלכות.

שתיים ביוון עצמה, השלישית בצפון - מסוריה ועד הודו, והרביעית בדרום - א"י מצרים ואפריקה. שליטי ארבעת הממלכות היו מנהיגי צבאו של אלכסנדר ולא היו מזרעו (מאחרייתו). מסיבה זו, לא היתה המלכות חזקה ככימי אלכסנדר (ולא כמשלו אשר משל) והיתה מלאה

וּמִזְ-שָׂרְיָו וַיַּחֲזֵק עָלָיו וּמָשַׁל מִמָּשָׁל רַב מִמְּשַׁלְתּוֹ: וּלְקָץ א
 שָׁנִים יִתְחַבְּרוּ וּבֵת מֶלֶךְ-הַנֶּגֶב תָּבוֹא אֶל-מֶלֶךְ הַצָּפוֹן
 לַעֲשׂוֹת מִיָּשָׁרִים וְלֹא-תִעָצֵר כּוֹחַ הַזְּרוּעַ וְלֹא יַעֲמֹד וְזָרְעוּ
 וְתִנְתֵּן הִיא וּמִבִּיאֶיהָ וְהִילֵדָהּ וּמַחֲזִיקָהּ בְּעֵתֵיהֶם: וְעַמֹּד מִנְּצַר א
 שְׂרָשִׁיָה בָּנוּ וַיָּבֵא אֶל-הַחִיל וַיָּבֵא בְּמַעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַעֲשֵׂה
 בָּהֶם וְהַחֲזִיק: וְגַם אֱלֹהֵיהֶם עִם-נִסְכֵיהֶם עִם-כָּלֵי חַמְדָּתָם ח
 כֶּסֶף וְזָהָב בְּשִׁבְי יָבֵא מִצָּרִים וְהוּא שָׁנִים יַעֲמֹד מִמֶּלֶךְ

מלחמות פנימיות בין ארבע הממלכות ובתוך כל ממלכה.

"ויחזק מלך הנגב, ומן שריו". תלמי הראשון מבית לגוס ממצבאי אלכסנדר השתלט על מצרים ועל ארץ ישראל ויסד את ממלכת תלמי היא הממלכה הדרומית, בשנת 325- . "ויחזק עליו ומשל, ממשל רב ממשלתו" - סלווקוס הראשון, אף הוא ממצבאי אלכסנדר, מיסד את הממלכה הצפונית המשתרעת על שטחים רחבים - מהים האגאי במערב, דרך תורכיה סוריה ופרס, עד הודו במזרח. מלכותו היתה גדולה וחזקה מממלכת תלמי הדרומית.

"ולקץ שנים יתחברו" - אחרי שנים כימי תלמי השלישי ואנטיוכוס השני היה איחוד מסויים בין הממלכות "ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים" - ברניקי אחותו של תלמי השלישי התחתנה עם אנטיוכוס השני וזאת לאחר שאנטיוכוס גרש את אשתו הראשונה לאורדיקי. "ולא תעצר כח הזרוע ולא יעמד וזרעו ותנתן היא ומביאה והילדה ומחזיקה בעתים". לא ברור סוף הפסוק אך ידוע שלאחר זמן החזיר אנטיוכוס את אשתו הראשונה ובפקודתה הרגו את ברניקי וזה העלה את רמת האלימות באיזור.

"ועמד מנצר שרשיה בנו", בתגובה לרצח אחותו קם תלמי שהיה מנצר שרשיה - ממשפחתה של ברניקי, ויוצא בשנת 246 - למלחמת נקמה נגד סלווקוס השני, שירש את מלכות אביו אנטיוכוס. תלמי נוחל נצחונות גדולים. "ויבא אל החיל" - הוא כובש את החיל הוא נמל אנטיוכיה, "ויבוא במעוז מלך הצפון" - זו אנטיוכיה עצמה "ועשה בהם והחזיק" - תלמי משתלט על חלקים גדולים בתוך סוריה. "וגם אלהיהם עם נסכיהם עם כלי חמדתם, כסף וזהב בשבי יבא מצרים" - הוא לוקח שלל רב של פסלי אלהים וכסף וזהב רב אך נאלץ לחזור למצרים בגלל שמועה שמגיעה אליו על מרד שפרץ. "והוא שנים יעמד ממלך הצפון, ובא

הַצֵּפוֹן: וְבֹא בַמַּלְכוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְשָׁב אֶל־אֲדָמְתוֹ: וּבָנוּ ׀
 יִתְגַּרוּ וְאִסְפוּ הַמוֹן חִילִים רַבִּים וְבֹא בּוֹא וְשָׁטַף וְעֵבֶר וְיִשָּׁב
 וְיִתְגַּר עַד־מְעֵזָה: וְיִתְמַרְמֵר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיֵצֵא וְנִלְחַם עִמּוֹ ׀
 עִם־מֶלֶךְ הַצֵּפוֹן וְהַעֲמִיד הַמוֹן רַב וְנִתַּן הַהַמוֹן בְּיָדוֹ: וְנִשָּׂא ׀
 הַהַמוֹן יָרוֹם לְבָבוֹ וְהִפִּיל רַבָּאוֹת וְלֹא יַעֲזוּ: וְשָׁב מֶלֶךְ הַצֵּפוֹן ׀
 וְהַעֲמִיד הַמוֹן רַב מִן־הָרֵאשׁוֹן וְלִקֵּץ הָעֵתִים שָׁנִים יָבֹא
 בּוֹא בַחִיל גָּדוֹל וּבְרִכּוֹשׁ רַב: וּבְעֵתֵים הָהֵם רַבִּים יַעֲמְדוּ ׀

במלכות מלך הנגב ושב אל אדמתו". סלווקוס מנצל זאת וכובש בחזרה מיד תלמי מלך הנגב כמעט את כל השטחים שנלקחו ממנו. כמעט באותו זמן בשנים 223/2 - מתים תלמי השלישי וסלווקוס השני ואת מקומם תופסים בניהם, תלמי הרביעי בדרום ואנטיוכוס השלישי (המכונה הגדול) בצפון. הבנים נלחמים זה בזה כמסופר בפסוקים הבאים. "ובנו יתגרו ואספו המון חילים רבים ובא בוא ושטף ועבר וישוב ויתגרה עד מעזה" - בשנת 217 - יוצא אנטיוכוס הגדול לרפיח עם צבא עצום, שמנה המון חיילים רבים כ-62,000 רגלים, 6,000 פרשים ו-102 פילים (השריון דאז). "ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו עם מלך הצפון והעמיד המון רב" - לעומתו יוצא תלמי עם 70,000 רגלים, 5,000 פרשים ורק 72 פילים. אך למרות נחיתותו של צבא תלמי מבחינת הציוד (פילים וסוסים) הוא מנצח "ונתן ההמון בידו, ונשא ההמון ורם לבבו והפיל רבואות ולא יעוז". "ושב מלך הצפון והעמיד המון רב מן הראשון, ולקץ העתים שנים יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב" - בשנת 201 - חוזר אנטיוכוס הגדול ונלחם במשך כשלוש שנים עד 198 - נגד תלמי. במלחמה זו כובש אנטיוכוס, מלבד שטחי ממלכתו, גם את ארץ ישראל שהיתה שייכת לפי החלוקה המקורית למלכי הדרום. בפסוקים הבאים מתאר האיש לדניאל את אותו קרב בפירוט רב, ואף את עזרת היהודים לאנטיוכוס הגדול בכיבוש ארץ ישראל. האיש מרחיב בתאור קרב זה בשל חשיבותו ההסטורית - העברת השלטון על ארץ ישראל לידי אנטיוכוס הגדול, שבנו הוא אנטיוכוס המפורסם מחלל המקדש. "ובעתים ההם רבים יעמרו על מלך הנגב" - יהודים רבים חושבים שכיבוש ארץ ישראל על ידי הסלווקים ישליט בארץ את התרבות ההלניסטית שדגלה בחופש פולחן הדת, ובעזרתם לאנטיוכוס במלחמתו על מלך הנגב, הם חושבים שהם

עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וּבְנֵי וּ פְרִי־צִי עֵמֶךָ יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֲזוֹן
 ט וּנְכַשְׁלוּ: וַיָּבֵא מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַיִּשְׁפֹּךְ סוּלָלָה וּלְכַד עִיר מִבְּצֻרוֹת
 וַזְרָעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמְדוּ וְעַם מִבְּחָרְיוֹ וְאִין בַּח לַעֲמֹד:
 טז וַיַּעַשׂ הַבַּא אֱלֹיו כְּרֻצוֹנוֹ וְאִין עוֹמֵד לְפָנָיו וַיַּעֲמֵד בְּאַרְץ
 יז הַצָּבִי וְכָלָה בִּידוֹ: וַיִּשֶׂם וּ פָּנָיו לְבֹא בְתַקֵּף כָּל־מַלְכוּתוֹ

מקרבנים את חזון הגאולה. על אלה אומר האיש לדניאל במאמר מוסגר "ובני פריצי עמד ינשאו להעמיד חזון ונכשלו". האיש מכנה אותם כך, מפני שבחזונם שנכשל גרמו בסופו של דבר לפריצת חומות המקדש, בזמן מלכותו של אנטיוכוס אפיפנס.

"ויבא מלך הצפון וישפך סוללה ולכד עיר מבצרות וזרועות הנגב לא יעמדו ועם מבחריו ואין כח לעמד". בשנת 201 - מתנהל הקרב הקשה ביותר במלחמה זו על המוצב המצרי האחרון בארץ ישראל - על עזה. אנטיוכוס צר על עזה ולאחר מצור ממושך הוא כובש את העיר שהתגוננה בגבורה. "ויעש הבא אליו כרצונו ואין עומד לפניו". לאחר כיבוש העיר מגיעים ממצרים כוחות גדולים בפקודו של סקופוס (מצביא של תלמי). אנטיוכוס נסוג נסיגה טאקטית ונותן לסקופוס לכבוש בחזרה את כל ארץ ישראל כמעט ללא קרב (למעט קרב התגוננות קטן בירושלים שם כנראה התגוננו היהודים עצמם שהעדיפו את שלטון אנטיוכוס) והצבא המצרי מתקדם עד לפניון (הכניס) שליך דן, "ויעמד בארץ הצבי וכלה בידו" - אנטיוכוס מחכה לסקופוס בדרך, ושם בראש צבא אדיר הוא ממגר את צבאו של סקופוס, ששרידי מתבצרים בצידוך. מכאן יוצא אנטיוכוס וכובש חזרה את כל ארץ ישראל, כאשר אין שום כח משמעותי שיכול להתמודד עימו.

היהודים בכל מקום קיבלו את אנטיוכוס בשמחה, ספקו את צרכי צבאו ופיליו, ואף עזרו לו בכיבוש ירושלים בחזרה. בתמורה לכך העניק אנטיוכוס השלישי ליהודים הטבות שונות. הוא סיפק בהמות כשרות, יין, שמן ולבונה, סולת חיטים ומלח לעבודת המקדש, וכן עצים לבדק הבית. הוא התיר ליהודים לחיות על פי חוקי אבותם, פטר כליל את הזקנים, הכהנים וסופרי ביהמ"ק ממיסים, את תושבי ירושלים פטר ממס לשלש שנים, ובכל הארץ הוריד בשליש את מס העובד ליהודים. כמו כן הוא אסר להכניס טרפה לירושלים, ושחרר את כל השבויים היהודים.

"וישם פניו לבוא בתוקף כל מלכותו" - אנטיוכוס חושב להתקיף את

וַיִּשְׂרִים עָמּוֹ וְעָשָׂה וּבֵת הַנְּשִׂים יִתְּנָלוּ לְהַשְׁחִיתָהּ וְלֹא
 יח תַּעֲמֹד וְלֹא-לוֹ תִּהְיֶה: וַיֵּשֶׁב וּפְנֵיו לְאִיִּם וְלִכְדֵּי רַבִּים
 יט וְהַשְׁבִּית קִצְיוֹ חֲרַפְתּוֹ לוֹ בְּלֹתֵי חֲרַפְתּוֹ יֵשֵׁב לוֹ: וַיֵּשֶׁב פְּנֵיו
 כ לְמַעוֹז אֲרָצוֹ וּנְכַשֵּׁל וּנְפֹל וְלֹא יִמָּצֵא: וְעַמֹּד עַל-כִּנּוֹ
 מַעֲבִיר נוֹגֵשׁ הַדֶּר מַלְכוּת וּבַיָּמִים אַחֲדִים יִשְׁבֵּר וְלֹא
 כא בְּאִפִּים וְלֹא בַמַּלְחָמָה: וְעַמֹּד עַל-כִּנּוֹ נְבוּזַבְדַּנְשַׁרְדִּין וְלֹא-נִתְּנוּ עָלָיו

תלמי בעל כרחו, "וישרים עמו ועשה", אך תלמי הרביעי מצליח להגיע איתו להסדר שלום. "ובת הנשים יתן לו להשחיתה" - אנטיוכוס נותן את קליאופטרה בתו לתלמי על מנת לנסות ולספח את ממלכת תלמי לשליטתו על ידי המלכה שתשחית את הממלכה מבפנים (193-) "ולא תעמוד ולא לו תהיה" אך זממו לא עולה בידו וזה לא עוזר.

"וישם פניו לאיים ולכד רבים". בעקבות כיבושיו הרבים, חשב אנטיוכוס שיוכל להחזיר את מלכות יוון לגודלה המקורי כבימי אלכסנדר מוקדון, ולכן הוא כובש את איי הים התיכון. "והשבית קציו חרפתו לו, בלתי חרפתו ישיב לו", אך בכואו לאי מגנסיה הוא נתקל בקונסול הרומי שם (רומא אז התחילה להיות הכח העולה באיזור הים התיכון). שמו של הקצין היה לוקיוס קורנליוס סקיפיו אסיאטיקוס, ובקרב ב 188- נחל אנטיוכוס הפסד מוחץ, ונאלץ לחתום על הסכם פירוק נשק, חד צדדי כמובן, וכן לחתום על התחייבות לשלם קנס עצום וכך יצאה אסיה הקטנה משליטת היוונים. "וישם פניו למעוזי ארצו ונכשל ונפל ולא ימצא". אנטיוכוס חוזר לארצו ומחוסר יכולת לשלם את הקנס העצום הוא בוזז מקדשים לכיסוי החוב, ובנסיונו לבזוז את מקדש עילם הוא נהרג.

"ועמד על כנו מעביר נוגש הדר מלכות". לאנטיוכוס הגדול היו שני בנים, סלוקוס הרביעי ואנטיוכוס הרביעי. לאחר מותו ירש אותו בנו בכורו סלוקוס הרביעי. באותה תקופה היה נהוג, שהמלכים החלשים היו שולחים את בניהם אל המלך החזק כבני ערובה להתנהגותם. כמובן שלא קראו לזה "בן ערובה" אלא "נסיעה לחינוך". במסגרת "חינוכית" זו מצא את עצמו אנטיוכוס הרביעי עם מות אביו (אנטיוכוס השלישי) - ברומא. לאחר המלכת סלוקוס הרביעי תחת אביו נשלח דימטריוס בנו של סלוקוס ל"חינוך" ברומא ואנטיוכוס הרביעי חוזר לסוריה. "ובימים אחדים ישבר ולא באפים ולא במלחמה". בדרכו שומע

הוֹד מַלְכוּת וּבֹא בְשִׁלּוֹה וְהַחְזִיק מַלְכוּת בְּחִלְקֵלְקוֹת:
 כב וּזְרָעוֹת הַשֶּׁטֶף יִשְׁטְפוּ מִלְּפָנָיו וַיִּשְׁבְּרוּ וְגַם נָגִיד בְּרִית: וּמִן־
 הַתְּחִבְרוֹת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מְרָמָה וְעֵלָה וְעֵצִם בְּמַעַט־גּוֹי:
 כד בְּשִׁלּוֹה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יִבּוֹא וְעֲשֶׂה אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ אֲבֹתָיו
 וְאֲבוֹת אֲבֹתָיו בְּזָה וּשְׁלַל וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזוֹר וְעַל מִבְּצָרִים
 כה יַחֲשֵׁב מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעַד־עַתָּה: וַיַּעַר כָּחוּ וּלְבָבוֹ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב
 בְּחִיל גְּדוֹל וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגַּרֶה לְמַלְחָמָה בְּחִיל־גְּדוֹל וְעֵצִם

אנטיוכוס על מות אחיו סלווקוס. "ועמד על כנו נבזה ולא נתנו
 עליו הוד מלכות". אנטיוכוס לוקח את המלוכה לעצמו מבלי שימליכו
 אותו "ובא בשלוה והחזיק מלכות בחלקלקות" ולצורך הענין הוא נוהג
 בערמה (חלקלקות), ושולח את חברו אנדרוניקוס להרוג את דימיטריוס
 בן סלווקוס, שהיה בדרכו חזרה מרומא במטרה לקבל את המלוכה.
 אנדרוניקוס הורג את דימיטריוס, וכך מולך אנטיוכוס הרביעי הוא
 אנטיוכוס אפיפנס. "וזרועות השטף ישטפו מלפניו וישברו וגם נגיד
 ברית" - חילותיו של אנטיוכוס שוטפים את האיזור ועוברים גם בארץ
 ישראל. "ומן התחברות אליו יעשה מרמה ועלה ועצם במעט גוי" - אחד
 מחבריו (המחברים אליו), שהיה שר צבאו, נשלח לעם ישראל המכונה
 "מעט גוי" ("כי אתם המעט מכל העמים"), ובדברי שלום ומרמה הוא
 נופל פתאום על ירושלים וכובשה, כמסופר בספר חשמונאים (חשמונאים
 א' פ"א כט'-ל'): "מקץ שנתיים ימים שלח המלך את שר המיסים לערי
 יהודה... וידבר בהם דברי שלום ומרמה ויפל על העיר פתאום ויך בה
 מכה רבה ויאבד עם רב מישראל".

"בשלוה ובמשמני מדינה יבוא ועשה אשר לא עשו אבותיו ואבות אבותיו
 בזה ושלל ורכוש להם יבזור ועל מבצרים יחשב מחשבותיו עד עת".
 מלכי בית סלווקוס נהגו על פי התרבות ההלניסטית, הדוגלת בחופש
 פולחן הדת לכל העמים, ולא נהגו לבזוז את העמים שתחת שלטונם, אלא
 רק לקחת מיסים. לא כך נוהג אנטיוכוס אפיפנס. הוא בזז ושודד
 את כל הממלכות הנתונות תחת מרותו ומונע את חופש הדת.
 "ויער כחו ולבבו על מלך הנגב בחיל גדול". בשנת 169-, מבקש
 אנטיוכוס לכבוש את מצרים, ויוצא בחיל גדול למלחמה נגד מלך מצרים
 הצעיר - תלמי החמישי (פילומטור) "ומלך הנגב יתגרה למלחמה בחיל
 גדול ועצום עד מאוד". תלמי מצידו מעונין להחזיר לידינו את ארץ

כו עַד-מָאֵד וְלֹא יַעֲמֵד בֵּי-יַחְשָׁבוֹ עָלָיו מַחְשְׁבוֹת: וְאֶכְלֶי
 כו פֶּתַח בְּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ וְחִילוֹ יִשְׁטוֹף וְנִפְלוּ חַלְלִים רַבִּים: וּשְׁנִיָּהֶם
 הַמְּלָכִים לִבְבֶּם לְמַרְעַ וְעַל-שַׁלְחַן אֶחָד כֹּזֵב יִדְבְּרוּ וְלֹא
 כח תִּצְלַח בֵּי-עוֹד קֶץ לְמוֹעֵד: וַיֵּשֶׁב אֶרְצוֹ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל וּלְבָבוֹ
 כט עַל-בְּרִית קֹדֶשׁ וַעֲשֵׂה וְשֵׁב לְאַרְצוֹ: לְמוֹעֵד יָשׁוּב וּבֹא

ישראל, שנכבשה על ידי אנטיוכוס השלישי, ויוצא למלחמה גם הוא. אלא שמצרים עדיין חלשה מבחינה צבאית (מאז קרב הבניס) לעומת צבאו של אנטיוכוס, וכבר בתחילת מסעו הראשון כובש אנטיוכוס את העיר פולסיון שהיתה עיר מפתח, ובסופו של המסע הוא מגיע עד ממפיס. "ולא יעמוד כי יחשבו עליו מחשבות" - בעקבות קרב זה מקבל על עצמו תלמי את מרותו של אנטיוכוס ונכנע לו, אך יחשבו עליו מחשבות "ואוכלי פת בגו ישבירוהו" אנשי אלכסנדריה אינם מוכנים לקבל מרות של מלך זר ומכריחים את אחיו של תלמי פילומטור למלוך תחת אחיו, ואת תלמי הם מדיחים. "וחילו ישטוף ונפלו חללים רבים". לאחר לכתו של אנטיוכוס נלחמים שני האחים תלמי על המלוכה, ומתים חיילים רבים משני הצדדים. "ושניהם המלכים לבבם למרע ועל שולחן אחד כזב ידברו, ולא תצלח כי עוד קץ למועד". שני האחים תלמי יושבים לשלחן המו"מ ומנסים לאחד את הממלכה תחת שלטונם, אך בתחילה הם לא מצליחים כי כל אחד מנסה לרמות את השני, כדי להיות מלך יחיד. "וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו על ברית קדש". אנטיוכוס שכאמור צר על אלכסנדריה, לא כבש אותה, ונאלץ לשוב לארץ ישראל בעקבות שמועות שיסון הכהן הגדול שהודח על ידו, ניסה לכבוש חזרה את ירושלים בעזרת בית טוביה. אנטיוכוס רואה בהתקפה זו על ירושלים סיכון, מפני שהיא מסכנת את קווי התקשורת של צבאו עם העורף בסוריה, ובשובו לארצו ברכוש גדול ולבבו על בני ברית קדש שמרדו בו, "ועשה ושב לארצו" הוא בוזז את אוצרות המקדש וממשיך לסוריה.

"למועד ישוב ובא בנגב" - כעבור שנה בדיוק, ב 168-, חוזר אנטיוכוס להלחם במצרים. בינתיים עשו האחים תלמי שלום ביניהם, דבר שביטל את כל הישגיו הצבאיים של אנטיוכוס במצרים. אנטיוכוס חוזר וכובש את מצרים ורק אלכסנדריה עומדת בהתנגדותה. הוא צר עליה בחושבו שהפעם ינצח סופית כי אין שום כח חזק ממנו באיזור.

ל בנגב ולא-תהיה כראשנה וכאחרונה: ובאו בו ציים כתיים
 ונכאה ושב וזעם על-ברית-קודש ועשה ושב ויבן על-
 לא עזבי ברית קדש: וזרעים ממנו יעמדו וחללו המקדש
 לב המעוז והסירו התמיד ונתנו השקוץ משמם: ומרשיעי
 לג ברית יחניף בחלקות ועם ידעי אלהיו יחזקו ועשו: ומשכילי
 עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה

יש אף סימנים שאנטיוכוס המליך את עצמו למלך על מצרים, שכן נמצא
 פפירוס (מס' 698) שבו מוזכר אנטיוכוס מלך מצרים. "ולא תהיה
 כראשונה וכאחרונה" - גם הפעם לא מצליח אנטיוכוס לכבוש את כל
 מצרים. הסיבה לכך כתובה בהמשך. "ובאו בו ציים כתיים ונכאה" -
 כאן התערבה רומי בסכסוך, ומשלחת רומי הפגיעה במחנה אנטיוכוס
 ומסרה לו פקודה מהסינאט הרומי לצאת מיד ממצרים. אנטיוכוס השיב
 לראש המשלחת - הסנאטור פופיליוס ליאנס ש"יעיין בדבר". בתגובה
 צייר הסנאטור מעגל בחול סביב אנטיוכוס ואמר לו "תעיין כאן",
 "ושב" - אנטיוכוס שהיה מספיק חכם, והבין שאין להתנגד לפקודה
 מפורשת של רומי חוזר לסוריה "וזעם על ברית קדש ועשה" - בדרכו
 חזרה זועם וממורמר על מה שקרה במצרים שוב שולח אנטיוכוס את ידו
 במקדש, אך לא זו הסיבה היחידה, ישנה סיבה נוספת - "ושב ויבן על
 עוזבי ברית קודש". בעת הקרבות במצרים פרצו שמועות בירושלים
 שאנטיוכוס מת. בירושלים פרצו מהומות, ויסון שב והשתלט על
 ירושלים וגרש ממנה את המתיוונים הקיצוניים עוזבי ברית קדש. הם
 ברחו לאנטיוכוס לבקש עזרה. "וזרועים ממנו יעמדו" ובשובו לארצו
 הוא עובר בירושלים להשליט שם סדר בכח, הוא מרחיב את ה"חקרא"
 ומבצר אותה ומכניס שם חיל מצב חדש, חזק מקודמו. "וחללו המקדש
 המעוז והסירו התמיד ונתנו השיקוץ משומם". הוא לא מסתפק בהשלטת
 סדר בעיר אלא נכנס לכית המקדש, הורס את המזבח ומעמיד בהיכל
 שיקוץ משומם - פסל של האליל זאוס.
 "ומרשיעי ברית יחניף בחלקות". אנטיוכוס כורת ברית עם המתיוונים
 בהבטחות שונות, "ועם יודעי אלהיו יחזיקו ועשו" - אך יודעי אלקים
 שבעם ממשיכים להחזיק בתורה ולקיימה. "ומשכילי עם יבינו לרבים"
 תלמידי חכמים ילמדו תורה לרבים "ונכשלו בחרב ובלהבה ובשבי ובכזה
 ימים" ובגלל קיום התורה הרגו בהם היוונים ובזזו אותם. ואולי

ימים: ובהשלים יעזרו עזר מעט ונלוו עליהם רבים ל
 בחלקלקות: ומן-המשכילים יבשלו לצדוף בהם ולברר ל
 וללבן עד-עת קץ כי-עוד למועד: ועשה כדענו המלך ו
 ויתרומם ויתגדל על-כל-אל ועל אל אלים ידבר נפלאות
 והעליח עד-פלה זעם כי נחרצה נעשתה: ועל-אלהי ל
 אבותיו לא יבין ועל-חמדת נשים ועל-כל-אלוה לא יבין

הכוונה למסופר בספר חשמונאים ("חשמונאים" א' פ"ב כ"ט-ל"ז) על יהודים שברחו למדבר לקיים וללמוד תורה, ורדפו אחריהם היוונים וגילו אותם ביום השבת, והם לא נלחמו בהם, והרגו בהם היוונים כאלף איש, נשים וטף. "ובהשלים יעזרו עזר מעט ונלוו עליהם רבים בחלקלקות". דווקא הכשלוך הוא שגרם ל"עזר מעט", והוא שגרם שיצטרפו אליהם רבים ומרד החשמונאים פרץ ברוב עם. כך מסופר גם בספר חשמונאים (שם), שבעקבות השמועות על רצח אלף האנשים במערה ביום השבת - "נאסף אליהם קהל חסידים גיבורי חיל מישראל כל מתנדב לתורה, וכל הבורחים מפני הרעות חברו עליהם והיו להם למשען".

ס ו כ ו ם

לאור כל הנ"ל מתבקשת מאליה השאלה מה זה מענין אותנו שתלמי ה-16 נלחם נגד סלווקוס ה-17 בדרום סקנדינביה הצפונית? בשביל מה כל הפרוט הזה בספר דניאל בכלל ובפרק זה בפרט? נראה לעניות דעתי שיש שתי תשובות בדבר, שהם בעצם שני צדדים של אותה המטבע.

התשובה הראשונה היא שעם ישראל עולה עכשיו לארץ ישראל להקים את הבית השני ובטוח שיותר לא יהיו צרות ושבישבת העם לארץ הוא מגשים את נבואות אחרית הימים ושזו הגאולה העתידה המובטחת על ידי כל הנביאים על כל המשתמע מכך. לכן בא האיש ואומר לדניאל ולכל עם ישראל - דע לך שהכל צפוי ולא זה מה שעומד לקרות אלא מה שיקרה זה... .

תשובה שניה (המופיעה גם באברבנל) היא שדניאל מספר כ"כ הרבה סיפורים וכולם מתגשמים בפרטי פרטים ואנחנו עומדים נדהמים מהדיוק. לכן כשאנו רואים את זה אנו צריכים לזכור שדניאל סיפר גם על הקץ והגאולה העתירה וכשם שכל מה שסיפר דניאל על היוונים הכל בא, כך גם נתחזק באמונתנו שגם הגאולה העתידה תגיע.

כִּי עַל־כָּל יִתְגַּדֵּל: וְלֹא־אֱלֹהִים מְעֻזִים עַל־כִּנּוּ יִכְבֵּד וְלֹא־אֱלֹהִים לַח
 אֲשֶׁר לֹא־יִדְעֵהוּ אֲבֹתָיו יִכְבֵּד בְּזֶהָב וּבַכֶּסֶף וּבְאֲבָן יִקְרָה
 וּבַחֲמֻדוֹת: וְעָשָׂה לְמַבְצְרֵי מְעֻזִים עַם־אֱלֹהִים נֹכַח אֲשֶׁר לַח
 הַכִּיר יִרְבֶּה כְבוֹד וְהַמְשִׁילִם בְּרַבִּים וְאֲדַמָּה יִחַלֵּק בְּמַחִיר: יכיר
 וּבַעֲת לֶץ יִתְנַחַח עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנְּגַב וְיִשְׁתַּעַר עָלָיו מֶלֶךְ הַצִּפּוֹן מ
 בְּרֶכֶב וּבַפָּרָשִׁים וּבִאֲנִיּוֹת רַבּוֹת וּבֵא בְּאַרְצוֹת וּשְׁטָף וְעָבַר:
 וּבֵא בְּאַרְץ הַצִּבִי וְרַבּוֹת יִכְשְׁלוּ וְאֱלֹהִים יִמְלִטוּ מִיָּדוֹ אֲדָוָה מֵא
 וּמוֹאָב וְדֹאשִׁית בְּנֵי עַמּוֹן: וְיִשְׁלַח יָדוֹ בְּאַרְצוֹת וְאַרְץ מֵב
 מְצֻזִים לֹא תִהְיֶה לְפִלִּיטָה: וּמִשָּׁל בְּמִכְמֵי הַזֶּהָב וְהַכֶּסֶף מֵג
 וּבְכָל חֲמֻדוֹת מְצֻרִים וְלִבִּים וְכִשִּׁים בְּמִצְעָדָיו: וְשִׁמְעוֹת מֵד
 יִבְהַלְהוּ מִמְזֻרַח וּמִצִּפּוֹן וְיֵצֵא בַחֲמָא גְדֻלָּה לְהַשְׁמִיד וְלִהְחַרֵּם
 רַבִּים: וְיִטַּע אֱהֲלֵי אֶפְדָּנוּ בֵּין יָמִים לְהַרְצִיב־קִדְשׁ וּבֵא מֵה
 עַד־קִצּוֹ וְאִין עוֹזֵר לוֹ: וּבַעֲת הֵיחָא יַעֲמֵד מִיְכָאֵל הַשָּׂר א יב
 הַגְּדוֹל הַעֲמִיד עַל־בְּנֵי עַמְּךָ וְהִיתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא־
 נְהִיתָה מִקִּיָּמוֹת גְּזוּי עַד הָעֵת הַהִיא וּבַעֲת הַהִיא יִמְלִט עַמְּךָ
 כָּל־הַנְּמָצָא כְּתוּב בַּסֵּפֶר: וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדַמַּת־עַפְרָה יִקִּיצוּ ב

האברכנל בפרושו על דניאל מונה 70 נבואות של דניאל על דברים שונים. הוא סופר אחת לאחת ועל כל אחת הוא כותב "וכן היה" כך שישם נבואות ועשר האחרונות הם נבואות אחרית הימים, ובלשונו: "והראתך בעיניך עדות ברורה מפי ספרים וסופרים שכבר נתקיימו שישם מהעתידות ההם ויהי כאשר פתר לנו דניאל כן היה מבלי תוספת וחסרון בזמנם וענינם כמשפט, ושעשר מהם האחרונות לא נתקיימו עדיין וזה לך האות והמופת החזק שהמה עתידות להתקיים כשאר העדויות שהעיד ונתקיימו. כי כל דבר שהיה בכלל הנבואות האלה ויצא במציאות לפועל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא...".

ביבליוגרפיה

אנציקלופדיה עברית, אטלס כרטא, חשמונאים א' ו-ב', קדמוניות היהודים, פרוש חרטום על דניאל, ופני עולם המקרא.

אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראוֹן עולם: והמשפלים ג
 יזָהרו בְּזֹהַר הַרְקִיעַ וּמִצְדֵּיקוֹ הַרְבִּים בְּכּוֹכְבִּים לְעוֹלָם
 וָעֶד: וְאַתָּה דְנִיָּאל סֵתֵם הַדְּבָרִים וַחֲתֵם הַסֵּפֶר ד
 עֲדַעֵת קִץ יִשְׁטָטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדְּעֵת: וְרֵאִיתִי אֲנִי דְנִיָּאל ה
 וְהִנֵּה שְׁנַיִם אַחֲרָיִם עֹמְדִים אֶחָד הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר וְאַחַד
 הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר: וַיֹּאמֶר לְאִישׁ לְבוּשׁ הַבָּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל ו
 לְמִימֵי הַיָּאֵר עֲדַמְתִּי קִץ הַפְּלָאוֹת: וְאַשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ ו
 לְבוּשׁ הַבָּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וְיָרֵם יְמִינוֹ וְשִׁמְאוֹ
 אֶל־הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁבַּע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וַחֲצִי
 וּכְכֹלֹת נַפְיָן יַד־עַם־קֹדֶשׁ תִּכְלִינָה כָּל־אֱלֹהִים: וְאַנִּי שָׁמַעְתִּי ח
 וְלֹא אֲבִין וְאִמְרָה אֲדַנִּי מֵהָ אַחֲרִית אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר לְךָ ט
 דְנִיָּאל כִּי־סֵתֵמְתָם וַחֲתַמְתָּם הַדְּבָרִים עֲדַעֵת קִץ: יִתְבָּרְרוּ י
 וַיִּתְלַבְּנוּ וַיִּצְרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רָשָׁעִים וְלֹא יִבְיֵנוּ כָּל־
 רָשָׁעִים וְהַמְּשַׁפְּלִים יִבְיֵנוּ: וּמֵעַתָּה הוֹסֵר הַתְּמִיד וְלִתְתָּ א
 שְׁקוּץ שִׁמְם יָמִים אֶלֶף מֵאָתַיִם וְתִשְׁעִים: אֲשֶׁר־יִמְחַכֶּה יב
 וַיִּגִּיעַ לְיָמִים אֶלֶף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה: וְאַתָּה יג
 לְךָ לְקִץ וְתִנּוּחַ וְתַעֲמֹד לְגִדְלֶךָ לְקִץ הַיָּמִין: